

необхідність стрімкого оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства, що безпосередньо матиме вплив на забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Проведений аналіз теоретичних напрацювань та нормативно-правових актів України і зарубіжних держав надає підстави запропонувати наступне визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» – фізична особа, яка є громадянином або на законних підставах перебувала на території України, та вимушено покинула місце свого постійного проживання у межах державних кордонів, в результаті впливу або загрози впливу масової збройної агресії, катастроф природного чи техногенного характеру.

1. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. Перспективи. 2001. № 3 (15). С. 45-50.
2. Ісаєва Н. С. Соціально-економічні та культурні права і свободи внутрішньо переміщених осіб та гарантії їх реалізації: теоретико-правова характеристика: дис. ... д-ра філософії (081 – Право). Дніпро, 2021. 217 с.
3. Nalyvaiko L., Shepik-Tregubenko O. Ensuring the electoral rights of internally displaced persons at local elections: problems of theory and practice. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2018. Special Issue № 2 (92). Pp. 59-63.
4. Кухтик С. В., Деркаченко Ю. В. Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб: навч. посібник. Х. : Лисенко І. Б., 2019. 397 с.
5. Кобець М. П. Щодо визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» в законодавстві України. Порівняльне-аналітичне право. 2016. № 1. С. 199-202.
6. Contat Hickel M. Protection of internally displaced persons affected by armed conflict: concept and challenges. IRRС. 2001. Vol. 83 (843).
7. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. Митна справа. 2015. № 2 (98). С. 154-159.
8. Ісаєва Н. С. Соціально-економічні та культурні права і свободи внутрішньо переміщених осіб та гарантії їх реалізації: теоретико-правова характеристика: дис. ... д-ра філософії (081 – Право). Дніпро, 2021. 217 с.
9. On status of refugees and internally displaced (persons displaced within the country) persons: The law of the Republic of Azerbaijan, May 21, 1999, № 668-1Q. URL: <http://www.qmklk.gov.az/en/laws/2.html>.
10. Наливайко Л. Р., Бочковий О. В., Мінакова Є. В. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації влади. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1. С. 129-136.
11. Bosnia and Herzegovina: Law on Displaced Persons, Returnees and Refugees in the Republika Srpska, April 26, 2005. URL: <http://www.refworld.org/docid/58b83ac814.html>.
12. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.
13. Kolb A., Hrushko M., Teteriatnyk H., Shepik-Trehubenko O., Kotliar O. Peculiarities of Realization of the International Mechanism for the Protection of the Rights of Victims of Armed Conflict in the East of Ukraine. Cuestiones Políticas. 2021. Vol. 39 (71). Pp. 334-349.

УДК 342.7

DOI: 10.31733/17-03-2023-75-77

Ірина ЛУБЕНЕЦЬ

провідний науковий співробітник
лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного
інституту МВС України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогоднішній день питання щодо порушення прав дітей під час війни, на превеликий жаль, досі актуальне та потребує розв'язання. Діти як найуразливіша частина населення, в умовах війни потерпають від порушення прав в більшій мірі, тому потребують особливого захисту. Основними міжнародно-правовими актами, що виступають правовим підґрунтям для захисту дітей під час збройного конфлікту є: Конвенція ООН про права дитини (1989),

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977), Конвенція міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999), Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002); сімнадцять Резолюцій Ради безпеки ООН (приймалися з 1999 р. по 2014 р.), що стосуються захисту та реабілітації дітей, яких зачіпає військовий конфлікт; Паризькі зобов'язання щодо захисту дітей від незаконного вербування чи використання збройними силами або озброєними групами; Паризькі принципи та керівні вказівки щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами чи озброєними угрупованнями (підписані Україною у 2007 році).

Необхідно сказати, що 23 лютого поточного року, до річниці російського вторгнення в Україну, Генеральна Асамблея ООН проголосувала (абсолютною більшістю голосів – 141) за поданий Україною проєкт резолюції, що закликає росію покинути Україну. В документі наголошується про термінову необхідність знайти «всеосяжний, справедливий і міцний мир, відповідно до принципів Статуту ООН».

Незважаючи на цілу низку міжнародних нормативно-правових актів щодо захисту прав дитини під час збройного конфлікту, а також засудження з боку майже всього світу військового вторгнення росії в Україну, країна-агресор систематично порушує вимоги міжнародного права. Підтвердженням є ціла низка злочинів проти дітей з боку росії від початку повномасштабного вторгнення в Україну:

– 18 березня з-під завалів Чернігівського гуртожитку рятувальники витягли тіла семирічних двійнят. Також заборони російські військові вдаються до катувань цивільного населення, зокрема дітей. Наприклад, в Ізюмському районі на Слобожанщині виявлено закатовані та спалені тіла трьох осіб, одне з яких належить дитині (Порушено право на життя та захист від катувань, що гарантуються ст. 6 і 37 Конвенції ООН про права дитини, ст. 3 Женевської конвенції і ст. 77 Протоколу I до Женевської конвенції) [1, с. 101; 2].

– 30-31 березня 2022 року з боку рф було використано фосфорні боєприпаси на Слобожанщині, в результаті поранено 11 цивільних, зокрема 4 дітей.

– 4 квітня 2022 року окупанти обстріляли касетними боєприпасами цивільну інфраструктуру Миколаєва, внаслідок чого загинуло 9 дорослих і 1 дитина. Міжнародне право забороняє застосування таких видів зброї, оскільки це призводить до додаткових страждань людей (Порушено ст. 23 Гаазької Конвенції, ст. 51 Додаткового протоколу до Женевської конвенції) [1, с. 101; 2].

На території України зафіксовано безліч випадків нанесення вогню з боку рф по медичних закладах, ракетних ударів по пологових будинках. (Порушено право на охорону здоров'я, передбачену ст. 24 Конвенції про права дитини, де зазначається про недопустимість позбавлення дитини права на доступ до послуг закладів охорони здоров'я) [1, с. 101; 2].

У місті Буча російські окупанти згвалтували одинадцятирічного хлопчика й чотирнадцятирічну дівчинку. (Порушено право на захист від сексуального насильства, передбаченого ст. 34 Конвенції ООН про права дитини) [1, с. 101; 2].

Проведення мобілізації неповнолітніх окупаційною владою «ЛДНР», що призвело до загибелі дітей від 16 років під час виконання бокових завдань російських військових (Порушено ст. 38 Конвенції ООН про права дитини, ст. 77 Додаткового протоколу до Женевської конвенції) [1, с. 101; 2].

Зруйнованих шкіл та дитячих садочків, неможливість проведення занять на окупованих територіях, розташування на території українських шкіл військових формувань рф. (Порушено право на освіту, що гарантоване ст. 28 Конвенції про права дитини та Декларацію про безпеку шкіл).

І це лише частина злочинів, що скоюються російськими окупантами. Загалом, за даними Офісу Генерального прокурора станом на 23 лютого 2023 р. за рік повномасштабної збройної агресії рф в Україні постраждали більше, ніж 1388 дітей. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів 461 дитина загинула та понад 927 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Ці цифри не остаточні. Триває робота з їх встановлення в місцях ведення бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 445, Харківській – 272, Київській – 123, Херсонській – 90, Запорізькій – 84, Миколаївській – 83, Чернігівській – 68, Луганській – 66, Дніпропетровській – 64. Через масовані бомбардування та обстріли протягом року збройними силами рф пошкоджено 3126 закладів освіти, 438 з них зруйновано повністю [3].

В умовах війни, незважаючи на те, що Україна є учасницею цілої низки міжнародних нормативно-правових актів стосовно забезпечення прав дитини, реалізувати виконання відповідних функцій держави по захисту прав дитини вкрай важко.

Однак, наша держава робить всі можливі кроки для захисту дитини в умовах війни, по-перше, було створено платформу «Діти війни», на яку можна повідомити та знайти всю інформацію про дітей, які постраждали внаслідок війни РФ проти України [4]. Також повідомити про воєнний злочин щодо дитини можна через єдиний доказовий хаб: warcrimes.gov.ua та за телефонами: +380961004438, +380683235856.

По-друге, майже одразу після початку повномасштабного вторгнення було розроблено та прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» [5]. Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Відповідно до п. 3 Положення про Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, до основних завдань Координаційного штабу, належить:

- координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та інших категорій дітей;
- координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;
- координація заходів щодо забезпечення розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави транзитного перебування;
- здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;
- визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;
- прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей;
- моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей в Україні у державах їх тимчасового перебування, які виїхали за межі України, а також організація їх повернення в Україну;
- інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану [5].

По-третє, значним кроком на шляху захисту прав дітей під час воєнного стану стало створення загальнонаціональної програми «Дитина не сама».

Цю програму запроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Програма являє собою чат-бот «Дитина не сама» – ресурс допомоги дітям у воєнний час, який одразу знайшов відгук з боку населення України. Про готовність надати прихисток дітям, що залишились без піклування дорослих, через Telegram-бот @dytyna_ne_sama_bot заявили понад 21 000 людей (і це протягом лише перших двох місяців функціонування проекту) [6].

Підсумовуючи зазначимо, що незважаючи на жорстоку та безпринципну війну з боку РФ, наша держава намагається всіма можливими способами виконувати свою функцію стосовно забезпечення захисту прав дитини та не залишити жодну дитину, яка потребує допомоги, без уваги.

1. Швець Я. І., Соколова І. О. Порушення прав дітей під час війни Російською Федерацією. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право». 2022. Вип. 71. С. 99-103.

2. Горбач М. Злочини Росії проти українських дітей. URL : <https://ukrainer.net/zlochyny-proty-ditey/>.

3. Ювенальні прокурори: 461 дитина загинула в Україні за рік збройної агресії РФ. Офіс Генерального прокурора. Новини від 23.02.2023 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ yuvenalni-prokurori-461-ditina-zaginula-v-ukrayini-za-rik-zbroynoi-agresiyi-rf>.

4. Діти війни. Державний портал. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>

5. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-koordinacijnogo-shtabu-z-pitan-zahistu-prav-ditini-v-umovah-voennogo-stanu-302>.

6. Програма «Дитина не сама»: понад 1 000 українців пройшли навчання та готові прийняти у свою сім'ю дитину під час війни. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/ press-releases/dytyna-ne-sama-trained-1000-ukrainians>.